

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

LEGAL ASPECTS REGARDING THE ESTABLISHMENT AND OPERATION OF THE STATE INVESTIGATION BUREAU

Ільченко О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Стаття присвячена науковому аналізу та дослідженню організаційно-правових засад щодо створення та діяльності Державного бюро розслідувань. Визначено проблемні питання та шляхи їх усунення. Проведено аналіз міжнародного досвіду щодо створення аналогічних органів та впровадження його у кримінальному процесуальному законодавстві України.

Ключові слова: Державне бюро розслідувань, правоохоронні органи, кримінальне провадження, корупційне правопорушення, міжнародний досвід.

Статья посвящена научному анализу и исследованию организационно-правовых основ о создании и деятельности Государственного бюро расследований. Определены проблемные вопросы и пути их устранения. Проведен анализ международного опыта создания аналогичных органов и внедрения его в уголовном процессуальном законодательстве Украины.

Ключевые слова: Государственное бюро расследований, правоохранительные органы, уголовное производство, коррупционное правонарушение, международный опыт.

The article is devoted to the scientific analysis and study of the organizational and legal principles concerning the establishment and operation of the State Investigation Bureau. The problem questions and ways of their elimination are determined. The analysis of international experience in the creation of similar bodies and its implementation in the criminal procedural legislation of Ukraine has been carried out.

Key words: State Bureau of Investigations, law enforcement agencies, criminal proceedings, corruption offenses, international experience.

Постановка проблеми. Актуальність роботи зумовлена тим, що нині рівень корупційних правопорушень і кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією серед вищих посадових осіб держави, суддів, прокурорів, залишається високим, що ускладнює розвиток соціальної, економічної та політичної сфер суспільного життя. До того ж, інтеграція України до Європейського Союзу вимагає вирішення вказаної проблеми у найкоротший строк, у зв'язку з чим створення Державного бюро розслідувань із повноваженнями щодо розслідування корупційних правопорушень і кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, вчинених вищими посадовими особами держави, суддями, прокурорами, та злочинів катування, вчинених працівниками правоохоронних органів, є особливо актуальним.

Метою статті є дослідження актуальних питань щодо створення та діяльності Державного бюро розслідувань, проведення аналізу міжнародного досвіду щодо створення аналогічних органів та перспектив впровадження його у кримінальному процесуальному законодавстві України.

Виклад основного матеріалу. Створення Державного бюро розслідувань, а також його правовий статус, функції, повноваження передбачені Законом України «Про державне бюро розслідувань», прийняття якого створило механізм для більш ефективного здійснення досудового розслідування корупційних правопорушень, вчинених вищими посадовими особами держави, суддями, прокурорами, та злочинів катування, вчинених працівниками правоохоронних органів.

Питання щодо створення та діяльності Державного бюро розслідувань у своїх працях досліджували такі науковці, як О.В. Климчук, О.П. Левківська, Є.Д. Скулиш, С.В. Слінько, О.С. Степанов, С.В. Телешев, М.М. Чикалова, однак досі воно є актуальним та потребує детального вивчення і удосконалення.

Результати науково-історичного аналізу свідчать, що ідея створення органу, функціональним призначенням якого є розслідування корупційних правопорушень та інших кримінальних правопорушень, вчинених вищими

посадовими особами держави чи працівниками правоохоронних органів, не є новою.

Так, 24 квітня 1997 р. Указом Президента України було створене Національне бюро розслідувань. Основними завданнями органу визначалося проведення досудового слідства й оперативно-розшукових заходів в особливо складних кримінальних справах, порушених щодо злочинів, які становлять підвищену суспільну небезпеку, а також інформаційно-аналітичної роботи з метою прогнозування динаміки злочинності у суспільстві, виявлення й усунення причин і умов, що сприяють корупції та вчиненню інших тяжких і особливо тяжких злочинів [1].

Створений правоохоронний орган отримав свого керівника та відповідне службове приміщення, але у 1999 р. на підставі Рішення Конституційного Суду України, який визнав Указ Президента України про його створення таким, що не відповідає Конституції України, Національне бюро розслідувань припинило своє існування.

Так, правовою підставою для утворення Національного бюро розслідувань Президент України вважав положення п.п. 1 та 15 ч. 1 ст. 106 Конституції України, відповідно до яких глава держави «забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави», а також «утворює, реорганізовує та ліквідовує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади» [2].

КПК України від 13 квітня 2014 р. передбачено створення до 20 листопада 2017 р. ДБР, на яке буде покладено ряд завдань, серед яких є здійснення досудового розслідування корупційних правопорушень, вчинених вищими посадовими особами нашої держави [3].

12 листопада 2015 р. було прийнято Закон України «Про державне бюро розслідувань», за яким ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність із метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

До підслідності ДБР належать розслідування:

- злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

- злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів належить до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

- злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України [4].

На нашу думку, створення ДБР є важливим кроком у боротьбі з корупційними злочинами, але лише прийняття Закону не достатньо для повноцінного функціонування цього органу, адже є безліч проблемних питань щодо реалізації норм вищезазначеного закону, а саме: формування керівного складу ДБР Конкурсною комісією, яка має обирати не тільки директора ДБР та його заступників, а й керівників усіх підрозділів центрального апарату та керівників його територіальних управлінь, а це може становити близько 100 осіб та затягнути початок функціонування ДБР на тривалий час.

Для того, щоб оперативнo сформувати штат нового органу, необхідно внести зміни до Закону та створити територіальні Конкурсні комісії з метою проведення внутрішніх конкурсів під контролем обраних керівників територіальних управлінь. Необхідно також оперативнo внести зміни до Закону України «Про оперативнo-розшукову діяльність» та до Кримінального процесуального кодексу України, адже розширено коло суб'єктів оперативнo-розшукової діяльності.

На думку Є.Д. Скулиша, створення ДБР має стати однією з важливих складових елементів чітко визначеної державної політики у сфері боротьби з корупцією, успішність якої залежить від низки чинників, зокрема:

- визначення внутрішньої організаційної структури, виділення адекватних бюджетних ресурси, забезпечення необхідної бюджетної автономії та вироблення ефективних критеріїв оцінки результатів його діяльності;

- визначення кадрового забезпечення, системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників;

- забезпечення структурної незалежності шляхом розроблення прозорої процедури призначення та звільнення вищих керівників;

- забезпечення ефективного нагляду за додержанням законності у діяльності органу;

- закріплення обов'язку звітувати про результати діяльності не тільки керівництву держави, а й громадськості [5].

У країнах-членах ЄС вже давно діють органи, які завдяки здійсненню покладених на них завдань знизили рівень корупції, зокрема, в Литві – Спеціальна слідча служба, в Румунії – Національний антикорупційний директорат, в Латвії – Бюро із запобігання і боротьби з корупцією, правовий статус яких визначений спеціальними нормативно-правовими актами.

Зокрема, відповідно до ст. 2 Закону Литви «Про Спеціальну слідчу службу», Спеціальна слідча служба є державним правоохоронним органом, що функціонує на законодавчій основі та підзвітний Президенту Республіки та Сейму, який розробляє і здійснює заходи щодо запобігання корупції, виявляє і розслідує, злочини, пов'язані з корупцією [6]. Надзвичайна постанова уряду Румунії № 43,

а саме ст. 1, закріплює, що Національний антикорупційний директорат здійснює покладені на нього завдання як структура з правами юридичної особи, яка прикріплена до Служби Генерального прокурора, що входить до структури Вищого касаційного суду [7]. Бюро із запобігання і боротьби з корупцією, відповідно до ст. 2 Закону Латвії «Про Бюро із запобігання і боротьби з корупцією», є інститутом державного управління під керівництвом Кабінету міністрів, який здійснює функції щодо запобігання і боротьби з корупцією та контроль за фінансуванням політичних організацій (партій) і їх об'єднань [8].

Можна зробити висновок, що кожен орган, на який покладено здійснення боротьби з корупцією, відрізняється від інших правовим статусом та місцем у системі органів державної влади відповідної країни-члена ЄС, що, звичайно, впливає на обсяг та перелік їх завдань, але жоден із вказаних органів, на відміну від ДБР, не має складного правового статусу. Тут варто зазначити, що, з одного боку, такий правовий статус надає більше повноважень ДБР, оскільки, аналізуючи кількість та враховуючи специфіку корупційних правопорушень, які були виявлені та щодо яких було проведено досудове розслідування, бюро зможе найбільш точно формувати і реалізовувати власну антикорупційну стратегію. З іншого ж боку, одночасне здійснення функцій органу виконавчої влади зі спеціальним статусом та правоохоронного органу може негативно вплинути на досягнення конкретного результату у діяльності ДБР.

Варто звернути також увагу на завдання, які покладено законодавством країн-членів ЄС на вищезазначені органи. Зокрема, ДБР буде здійснювати досудове розслідування корупційних правопорушень, вчинених вищими посадовими особами держави, судьями та прокурорами, при цьому Спеціальна слідча служба Литви, Національний антикорупційний директорат Румунії, Бюро із запобігання і боротьби з корупцією Латвії здійснюють досудове розслідування корупційних правопорушень у разі їх вчинення будь-якою особою, незалежно від її статусу чи посади. Отже, основою здійснення досудового розслідування корупційних правопорушень ДБР є персональна підслідність, а в інших органів країн-членів ЄС – предметна підслідність.

До спеціальних завдань Спеціальної слідчої служби Литви належить проведення «спеціальних перевірок» претендентів на державні посади з моменту їх призначення залежно від необхідного ступеня допуску, Бюро із запобігання і боротьби з корупцією Латвії – досудове розслідування під наглядом прокурора кримінальних правопорушень, пов'язаних із фінансуванням політичних організацій і діяльністю у публічному секторі, які стосуються корупції [8].

Окрім здійснення досудового розслідування корупційних правопорушень, згадані органи мають також інші спеціальні завдання. Так, на ДБР буде покладено здійснення комплексних заходів щодо запобігання злочинам катування і пов'язаним із ними злочинам і досудове розслідування таких злочинів, вчинених працівниками правоохоронних органів.

Перелічені органи відрізняються один від одного за структурою, порядком призначення їх посадових осіб, а також їх підзвітністю, зокрема, ДБР є відповідальним перед Верховною Радою, а підконтрольним і підзвітним Президентові і Кабінету Міністрів України, Спеціальна слідча служба підзвітна Президентові та Сейму Литви, а Бюро із запобігання і боротьби з корупцією підзвітне парламентові і Кабінету Міністрів Латвії.

Враховуючи всі відмінності, варто зазначити, що в Литві, окрім Спеціальної слідчої служби здійснення боротьби з корупцією, покладено також на Департамент з організованою злочинністю і корупцією у складі Генеральної прокуратури. При цьому специфіка організації боротьби з корупцією у Литві має важливе значення для

України, оскільки наша держава лише почала створювати спеціалізовані правоохоронні органи [6].

Висновки. Таким чином, органи, які здійснюють боротьбу з корупцією у країнах-членах ЄС та в Україні, хоча

і відрізняються один від одного правовим статусом, структурою, підзвітністю, все ж таки здійснюють завдання, серед яких спільним є досудове розслідування корупційних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національне бюро розслідувань України : Указ Президента України від 24.04.1997 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/371/97>.
2. Рішення Конституційного Суду України від 05.07.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-98>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-13. – Ст. 88.
4. Про Державне бюро розслідувань України : Закон України № 794-VIII від 12.11.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/page>.
5. Law on the Special Investigations Service of the Republic of Lithuania [Electronic resource]. – Mode of access : http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=110823.
6. The Government Emergency Ordinance regarding the National Anticorruption Directorate of the Republic of Romania [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.iaaca.org/AntiCorruptionLaws/ByCountriesandRegions/R/Romania/201202/t20120215_805538.shtml.
7. Law on Corruption Prevention and Combating Bureau of the Republic of Latvia [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.knab.gov.lv/uploads/eng/law_knab_eng.pdf.
8. Скулиш Є.Д. Проблемні питання створення Державного бюро розслідувань / Є.Д. Скулиш // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 2 (30).

УДК 343.12

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ТРЕТЬОЇ ОСОБИ, ЩОДО МАЙНА ЯКОЇ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО АРЕШТ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

THE PROCEDURAL STATUS OF A THIRD PERSON REGARDING THE PROPERTY OF WHOM THE ISSUE OF ARREST IS BEING SOLVED: PROBLEMATIC ISSUES AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Корчева Т.В.,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального процесу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті досліджується процесуальний статус третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт для забезпечення спеціальної конфіскації. Визначаються й аналізуються проблемні питання, які стосуються представництва третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Відповідно до досліджуваної тематики вносяться авторські пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: спеціальна конфіскація, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, адвокат, захисник, представник, кримінальне провадження.

В статье исследуется процессуальный статус третьего лица, в отношении имущества которого решается вопрос об аресте с целью обеспечения специальной конфискации. Определяются и анализируются проблемные вопросы представительства третьего лица, в отношении имущества которого решается вопрос об аресте. В соответствии с исследуемой тематикой вносятся авторские предложения по усовершенствованию отечественного уголовного процессуального законодательства.

Ключевые слова: специальная конфискации, третье лицо, в отношении имущества которого решается вопрос об аресте, адвокат, защитник, представитель, уголовное производство.

In the article the procedural status of a third person regarding the property of whom the issue of arrest is being solved with the purpose of a special confiscation providing is being investigated. It is identified and analyzed problematic issues of representation of a third person, regarding the property of whom the issue of arrest is being solved. In accordance with the investigated subject matter, author's proposals of improving the domestic criminal procedural legislation are being made.

Key words: special confiscation, third person regarding property of which issue of arrest is being solved, lawyer, defender, representative, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом реформування кримінальної процесуальної діяльності є захист прав, свобод і законних інтересів кожної особи, яка тією чи іншою мірою втягується у сферу кримінальної процесуальної діяльності. Забезпечення такого захисту покладено на суб'єктів, які ведуть кримінальне провадження, що спрямовано на виконання його завдань, закріплених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України [1]. Чітке усвідомлення кожною особою (за участі якої провадяться процесуальні дії, щодо якої застосову-

ються заходи забезпечення кримінального провадження – Т. К.) свого власного процесуального статусу дозволяє їй, виконуючи відповідну процесуальну функцію, ефективно захищати свої права і законні інтереси. У кримінальному провадженні така можливість перебуває у взаємозв'язку з тим, наскільки повно кримінальне процесуальне законодавство регулює його правовий статус.

Як відомо, Законом України від 18 лютого 2016 р. № 1019-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо